

XII

Hinder maar geen hinderwet. De mijnen en het milieu, 1910-1965

HENK VAN ZON

1. Inleiding

Het chemieconcern DSM heeft de afgelopen decennia diverse keren met milieu-problemen te maken gehad. Het ging daarbij niet om een nieuw verschijnsel. Vanaf het begin van de grootschalige productie van steenkolen in Nederland, omstreeks 1900, werden de mijnbedrijven, zowel de particuliere als de Staatsmijnen, in verband gebracht met water- en luchtverontreiniging. De hiermee samenhangende problemen en discussies waren geen nieuw of uniek gegeven. Ook tijdens de beperkte vorm van kolenwinning in het achttiende-eeuwse Limburg veroorzaakte de afvoer van het mijnwater vervuiling van de rivier de Worm door de stoffen die met dat water werden geloosd.¹ Evenmin verschilde de Nederlandse situatie van de omstandigheden elders. Zo werden de bevolking en de overheid vrij dicht over de grens, in het Ruhrgebied en omgeving, vanaf het midden van de negentiende eeuw geconfronteerd met milieuverontreiniging, veroorzaakt door onder andere mijnbedrijven. In de Limburgse discussies werd wel gerefereerd aan de situatie in het Ruhrgebied, maar de juridische en bestuurlijke omstandigheden waren daar geheel anders dan in ons land. Instelling van een apart lichaam voor de aanpak van de problemen, zoals daar de ‘Emscherengenossenschaft’, bleek bij voorbeeld in Limburg niet te realiseren. Parallellen aangaande de aanpak van de problemen zijn daarom moeilijk te trekken.² Opmerkelijk is het vrijwel ontbreken van dit aspect in de literatuur over de Engelse mijnen. De schaarse

1 Over de vervuiling van de Worm zie S.P. Ernst, *Histoire du Limbourg...* (Liège, 1837), I, 64: ‘il arrive à Rolduc en roulant une fange noire, épaisse et grasse, provenant des fosses à houille dont les eaux s’y déchargent.’ Klachten worden niet vermeld. (Voor deze en andere literatuursuggesties dank ik drs B.P.A. Gales. Hij gaf ook welkome inhoudelijke adviezen).

2 Over Westfaalse problemen: Ulrike Gilhaus, ‘*Schmerzskinder der Industrie*’, *Um-*

mededelingen dienaangaande wekken wel de indruk dat de problemen hier niet geringer waren dan in andere landen.³

De klachten naar aanleiding van de twintigste-eeuwse problemen in Limburg leidden tot veel overleg op provinciaal en landelijk niveau, tot het instellen van commissies, tot Kamervragen en tot jarenlange gedachtewisseling tussen de betrokken ministers en departementen. De bezwaren betroffen vooral de lozingen van mijn- en afvalwater.

In dit artikel zal één aspect van deze problematiek worden behandeld: de pogingen om de bovengrondse onderdelen van de mijnbedrijven onder de werking van de Hinderwet te brengen. Op het eerste gezicht lijkt dit wellicht een weinig relevant onderwerp, meer iets voor juridische fijnproevers of haarklovers. Het zal echter blijken dat we aan de uitkomst van deze ogenschijnlijke detailkwestie (de toepassing van de ene of de andere wet) kunnen zien dat de uitkomst langdurende consequenties had voor het functioneren en de positiebepaling van de mijnbedrijven. Door het bereikte resultaat konden zij voortaan immers buiten de voor andere industrieën gangbare kanalen hun 'hinder' regelen, met minder problemen dan wanneer ze met plaatselijke en provinciale bestuurders te maken zouden hebben. Zo bezien is het onderwerp in twee opzichten van belang: ten eerste biedt het inzicht in de positie van de mijnen in de (Limburgse) samenleving. Ten tweede had de uitkomst van de discussie gevolgen voor die positie: betekende die een versterking of een verzwakking ervan? Het accent ligt in dit relaas op de vooroorlogse periode, omdat toen de discussie over de vraag welke wet voor de bovengrondse werken het meest in aanmerking kwam, het heftigst werd gevoerd.

Binnen het milieuhistorisch onderzoek in ons land heeft de milieuoverlast van de mijnen nog weinig aandacht getrokken. Dit is opmerkelijk omdat we hier een concentratie van milieuproblemen kunnen vaststellen, zowel wat betreft het grond-

weltverschmutzung, Umweltpolitik und sozialer Protest im Industriezeitalter in Westfalen, 1845-1914 (Paderborn, 1995). Over het Ruhrgebied: Ulrike Klein, 'Die Gewässerverschmutzung durch den Steinkohlenbergbau im Emschergebiet', in: Hans-Jürgen Teuteberg (Hrsg.), *Westfalens Wirtschaft am Beginn des 'Maschinenzeitalters'* (Dortmund, 1988), 337-358. In het algemeen over Duitsland: Klaus-Georg Wey, *Umweltpolitik in Deutschland* (Opladen, 1982). Michael Stolberg, *Ein Recht auf saubere Luft? Umweltkonflikte am Beginn des Industriezeitalters* (Erlangen, 1994), wijst erop dat omstreeks 1800 al 'eine Reihe von Akten zu Klagen (...) gegen die Auswirkungen des Bergbaus (...) in den fränkischen Regionen' in het Staatsarchief te München voorkomt (p. 68, n. 4). Het ging hier om klachten over het water uit de steenkolenmijnen.

3 In de vijfdelige, duizenden bladzijden tellende serie over de Engelse mijnbouw, *The history of the british coal industry* (Oxford, 1984-1993), komt het onderwerp sporadisch op een enkele pagina in enkele delen aan de orde.

gebied waarop zij zich afspeelden als wat betreft de intensiteit waarmee ze optraden. De geringe belangstelling is anderzijds wel te verklaren: milieugeschiedenis behoort in Nederland nog tot de stiefkinderen van de geschiedwetenschap, de mijnen vormen een afgesloten hoofdstuk, de archieven waren tot voor kort deels moeilijk toegankelijk.

Alvorens over te gaan tot de behandeling van het thema van dit artikel zal ik hier kort de invloed van de Limburgse mijnbouw op het aquatisch milieu schetsen.⁴ Vrijwel vanaf het begin van deze eeuw gaf de steenkolenwinning aanleiding tot moeilijkheden. Deze werden aanvankelijk vooral veroorzaakt door het wassen van de kolen. Bij dit proces werden de lichtere kolen van de zwaardere mijnstenen gescheiden. Het waswater werd uiteindelijk, al dan niet na bezinking, in de beken geloosd. Dit water bevatte echter nog zichtbare en onzichtbare restanten van het wasproces. Min of meer zichtbaar waren de zogeheten letten – kleine, onopgeloste slibdeeltjes – en de kooldeeltjes, die waterproblemen met zich meebrachten. Duidelijk waar te nemen was de vertroebeling, de aantasting van de voorheen heldere stromen en stroompjes. Minder duidelijk was de geleidelijke ophoging van de beddingen en als gevolg daarvan een steeds geringere capaciteit van deze waterlopen. In tijden van grote watertoevoer, zoals bij heftige regens, traden de beken buiten hun oevers. Deze overstromingen veroorzaakten in tweeërlei opzicht overlast. In de eerste plaats schade aan akkerbouwgewassen en weilanden. Deze werd verergerd door de afzetting van kolenslib en letten op de landerijen en de gewassen.

Onzichtbaar waren de in het waswater opgeloste giftige fenoldeeltjes. Deze giftige stoffen in het afvalwater betekenden volgens de gedupeerden dat het gras na een overstroming was vergiftigd, dat het vee dit hetzij niet meer wilde eten, of er, nog erger, ziek van werd en stierf. Ook zou het drinken van het vee met het verontreinigde beekwater tot ziekten leiden.

Deze omstandigheden waren vooral in het tweede en derde decennium van deze eeuw aanleiding tot het uiten van klachten en het indienen van schadeclaims. Soms erkenden de mijnbedrijven vrij vlot hun verantwoordelijkheid voor de gang van zaken, in andere gevallen was sprake van langdurig touwtrekken over de schuldvraag.

De toestand werd ernstiger toen de Staatsmijnen vanaf 1919 cokes gingen produceren. Bij dit proces, het verhitten van vette steenkolen tot cokes, werden grote

4 Dit onderwerp komt in zijn geheel aan de orde in een monografie die in het kader van het project *Geschiedenis van de techniek in Nederland in de twintigste eeuw* zal verschijnen. Dit artikel is vrijwel geheel op bronnenonderzoek gebaseerd, omdat er geen wetenschappelijke literatuur over de Nederlandse omstandigheden bestaat. Wel kunnen we een enkele verzuchting of terloopse opmerking in vooroorlogse streekromans aantreffen.

hoeveelheden fenolhoudend blus- en afvalwater geproduceerd, die uiteindelijk in de beken terecht kwamen. Ook was er sprake van luchtverontreiniging, zowel als gevolg van de stoffen die tijdens het stoken werden uitgestoten, als van de dampen die bij het blussen vrijkwamen. De aandacht richtte zich echter vooral op het waterbezwaar. Deze werd versterkt door de overstromingen in de zomer en het najaar van 1924 en in mei 1926. Hoewel zij voor de Limburgse bevolking als voornaamste veroorzakers in aanmerking kwamen, verzetten de mijnbedrijven zich tegen het erkennen van hun verantwoordelijkheid voor de overlast. Zij wazen op de bijdrage die de snel groeiende gemeenten aan de vervuiling leverden. Deze loosden via hun riolerings het afvalwater van hun inwoners ongezuiverd op de beken, evenals gemeentelijke bedrijven zoals slachthuizen. Deze richtten volgens de mijnondernemingen het grootste kwaad aan. Het dichtslibben van de waterlopen was volgens de mijnen te wijten aan het slechte onderhoud dat de oevereigenaren pleegden. De discussies over de 'schuldvraag' sleepten zich jarenlang voort, terwijl de vervuiling voortging.

In 1925 stelde de provincie een commissie tot onderzoek van de beekvervuiling in, die ondanks het inwinnen van diverse juridische en technische adviezen en vele vergaderingen niet tot een uitspraak kon komen. De 'zwarte beken' en hun overstromingen gaven aanleiding tot het aanspannen van processen tegen de mijnbedrijven, die in enkele gevallen decennia lang duurden. Bovendien verschenen in de regionale en landelijke pers vele tientallen artikelen, die zowel uitdrukking als bron van onrust waren. Tegen deze achtergrond is het niet verwonderlijk dat elke suggestie die een oplossing of verbetering van de bestaande situatie leek in te houden, de moeite van het bespreken waard werd geacht. Aangezien de vigerende Mijnwet zoals gezegd in dit opzicht niet tot resultaten had geleid, leek voor velen de toepassing van de Hinderwet alleen maar verbetering te kunnen brengen.

2. Achtergronden

De Nederlandse Staatsmijnen hebben sinds de jaren twintig en dertig diverse chemische bedrijven opgericht die op de verwerking van steenkool waren geënt. De grondslag hiervan vormden de cokesfabrieken van de mijnen Emma en Maurits, die resp. in de jaren 1919 en 1929 in bedrijf werden gesteld. In de jaren zestig werd behalve cokesovengas ook aardgas als grondstof gebruikt. Met ingang van 1969 verdween het cokesgas geheel uit het bedrijfsproces en werd het door aardgas vervangen. Voortaan zou de chemische neventak het hoofdbestanddeel van de activiteiten vormen. Van de oorspronkelijke naam bleef alleen de afkorting DSM over, afgeleid van de Engelse vertaling van *De StaatsMijnen*. Het juridische kader waarbinnen de zich veranderende onderneming opereerde bleef echter tot de ja-

ren tachtig grotendeels op de aanvankelijke, aan de mijnbouw refererende wortels gebaseerd. Dat betekende onder meer dat de milieuhygiënische normen die haar werden opgelegd en de procedures die daarbij werden gevolgd aan de Mijnwet (1903) en de daarop aansluitende Mijnreglementen uit 1906 (Koninklijk Besluit van 22 september 1906, Stb. no. 248) en 1964 (Stb. no. 538) waren ontleend – niet aan de Hinderwet. Het ging hier om de artikelen 9 en 10 van de Mijnwet en de artikelen 2 en 32 van de Hinderwet.⁵

Hoewel in de Mijnwet van 1903 de mogelijkheid van voorschriften inzake gevaar, schade en hinder door bij de mijnen behorende bovengrondse werken en inrichtingen werd aangegeven, vond de effectuering hiervan in het Mijnreglement pas in 1942 plaats. Anderzijds bood artikel 2 van de Hinderwet een opsomming van fabrieken en inrichtingen waarop zij van toepassing was. Daarin ontbraken mijnen en daarmee in verband staande fabrieken en werkplaatsen. In dit artikel werd echter wel bepaald dat gasfabrieken en fabrieken van gascokes onder haar werking vielen. De wet bracht geen verandering in de bestaande regelgeving ten aanzien van de mijnen en aanverwante bedrijven.⁶

Terwijl de andere chemische industrieën in Nederland onder de bepalingen van de Hinderwet vielen, ressorteerde de chemische sector van de Staatsmijnen onder een ander en – althans tot 1964 – minder streng regime. Plaatselijke en regionale omstandigheden en overwegingen, zoals de bescherming van de inwoners tegen overlast, speelden een geringere rol bij de verlening van een vergunning. De mijnen bleven zich met succes als een op de kolenwinning gebaseerde nijverheid presenteren, waarvoor uiteraard het Mijnreglement behoorde te gelden.

Niet iedereen vond deze situatie vanzelfsprekend. Er is in ieder geval geen sprake van een ontwikkeling die destijds aan de aandacht is ontsnapt en die zonder discussie is verlopen. Het is opmerkelijk dat juist tijdens de eerste twee decennia van de ontplooiing van de nieuwe activiteiten door de mijnen op landelijk niveau is gediscussieerd over de vraag of alle onderdelen van de mijnen uitsluitend onder de Mijnwet behoorden te vallen. Deze discussie sloot aan bij andere. Zo was er tussen de Arbeidsinspectie, het Staatstoezicht op de Mijnen en de mijnondernemingen verschil van inzicht over het al dan niet hanteren van de Veiligheidswet in het mijnbedrijf. Het Staatstoezicht op de Volksgezondheid wilde dat de Hinderwet op de bovengrondse werken, zoals kolenwasserijen, briketfabrieken en cokesovens, van toepassing werd verklaard. Deze hoorden daar volgens deze instantie met meer recht thuis. Langs die weg zouden schade en overlast voor de omgeving kunnen worden aangepakt. Het waswater van de kolenwasserijen had bij voor-

5 Wet van den 27sten April 1904 (Staatsblad no. 73), houdende nadere bepalingen betreffende de mijnontginning... Bekend als de Mijnwet 1903. Wet tot regeling van het toezicht bij het oprichten van inrichtingen welke gevaar, schade of hinder kunnen veroorzaken, 10 juni 1875 (Stb. no. 95).

6 Resp. artikel 9, lid c en art. 10 van de Mijnwet en artt. 2 en 32 van de Hinderwet.

beeld vanaf het begin der steenkolenexploitatie ernstige hinder veroorzaakt, waartegen de aanvankelijk bestaande wettelijke bepalingen geen soelaas boden. De situatie verergerde bij de inbedrijfstelling van de cokesfabrieken, waartegen naar het scheen evenmin bepalingen van de Hinderwet in het geweer konden worden gebracht.

Tijdens deze worsteling bleken de samenwerkende mijnondernemingen over de langste adem, c.q. de sterkste stelling, te beschikken. Gezien hun belangrijke rol in de regionale en nationale economie behoeft dat ons niet te verbazen: met hun positie als veruit grootste werkgever in de provincie werd rekening gehouden. Voorzover na te gaan was dit de eerste gelegenheid waarbij hun handelen op grote schaal kritiek uitlokte. Het is daarom de moeite waard om te zien hoe de mijnbedrijven een poging tot een fundamentele wijziging van hun positie ter zake wisten te pareren en welke allianties zich aftekenden. Een in dit artikel niet te beantwoorden vraag is of hier tevens de toon werd gezet voor de gang van zaken bij soortgelijke kwesties in latere tijden.

3. Betrokkenen buiten Limburg

Omdat gebleken was dat de Mijwet geen uitkomst bood tegen de ondervonden overlast, wezen gezondheidsfunctionarissen erop dat een regulering via de Hinderwet betere uitkomsten mogelijk maakte. De Mijwet bood volgens hen onvoldoende mogelijkheden of garanties om de milieuhygiënische aspecten van de mijnactiviteiten op bevredigende wijze te regelen. Bij deze kwestie waren vooral twee ministeries betrokken. In eerste instantie ressorteerden de mijnen onder het departement van Landbouw, Handel en Nijverheid, na 1922 onder het ministerie van Waterstaat, sinds 1945 onder Economische Zaken. De belangen van volksgezondheid (en milieu) vielen onder de verantwoordelijkheid van het departement van Binnenlandse Zaken, vanaf 1918 onder dat van Arbeid. Dit ministerie werd in 1922 omgevormd tot Arbeid, Handel en Nijverheid, en in 1933 in Sociale Zaken. De wijziging van 1922 betekende tevens een verandering in de rolpatronen: voor dat jaar kwamen de klachten over waterverontreiniging door het afvalwater der mijnbedrijven bij Waterstaat terecht (in verband met de verantwoordelijkheid van dat departement voor de toestand van het oppervlaktewater). De bewindsman aldaar moest de zaak dan bij zijn ambtgenoot van Landbouw, Handel en Nijverheid aankaarten. Na 1922 waren de rollen omgekeerd. Nu berustte de zorg voor de kwaliteit van het oppervlaktewater bij het ministerie van Arbeid, Handel en Nijverheid en werd vooral het hiertoe behorende Staatstoezicht op de Volksgezondheid de instantie waar de klachten binnenkwamen. De ambtenaren daarvan legden deze, evenals zelf ontdekte misstanden aan hun minister voor, die vervolgens met zijn collega van Waterstaat over de kwestie contact opnam.

Met deze laatste twee bewindslieden zijn enkele belangrijke protagonisten in het debat genoemd. Zij waren niet de enigen. Achter de minister van Waterstaat stonden het Staatstoezicht op de Mijnen en de mijnondernemingen, achter de minister van Arbeid het Staatstoezicht op de Volksgezondheid. De eerste groep legde in dezen aanmerkelijk meer gewicht in de schaal dan de tweede. De mijnen vormden een belangrijke factor in het economische leven in Nederland, waaraan in de ogen van het verantwoordelijke departement zo weinig mogelijk belemmeringen moesten worden opgelegd. De discussies speelden zich grotendeels af tijdens de economische crisis van de jaren dertig, een periode waarin de mijnindustrie met grote moeilijkheden te kampen had. Het opwerpen van nieuwe hindernissen zoals mogelijke strengere milieuvorwaarden moest in die omstandigheden worden vermeden. Het ministerie van Arbeid zat in dit opzicht in een lastige positie. Als behartiger van de belangen van de volksgezondheid behoorde het aan te dringen op krachtige maatregelen tegen de vervuilers. Tevens moest het echter op de bres staan voor de nijverheid en uit dien hoofde mogelijke belemmeringen daarvoor proberen te vermijden. Zoals we zullen zien, werd deze tweeslachtigheid in zijn stellingname weerspiegeld.

De mijndirecties hadden geen behoefte aan onderbrenging van gedeelten van hun inrichtingen onder een andere wet. In de bestaande situatie hadden zij te maken met één controlerende instantie, het Staatstoezicht op de Mijnen, waarmee zij een goede verstandhouding hadden. Deze dienst werd bemand door mensen uit het vak, die de specifieke problemen van de mijnbouw kenden. Van het Staatstoezicht op de Volksgezondheid en van de Arbeidsinspectie konden zij in dit opzicht minder begrip verwachten. De functionarissen van deze diensten zouden wel eens andere criteria kunnen hanteren en meer gewicht aan andere belangen hechten. Bovendien speelden de plaatselijke en provinciale autoriteiten bij de verlening van Hinderwetvergunningen en bij de controle op de naleving daarvan een belangrijke rol. De Hinderwet bevatte diverse bepalingen die voor de mijnen grote onzekerheden inhielden. Om enkele voorbeelden te noemen: in artikel 11 werden de redenen tot weigering van een vergunning omschreven. Deze waren ruim geformuleerd: gevaar, schade aan eigendommen, bedrijven of de gezondheid en hinder van ernstige aard, zoals het verspreiden van vuil of walgelijke uitdampingen. Artikel 17 bepaalde dat de verlener van de vergunning (meestal de gemeente, soms de provincie, in uitzonderlijke gevallen de Rijksoverheid) nieuwe voorwaarden kon opleggen als de praktijk dat noodzakelijk maakte. In artikel 18 stond dat het gemeentebestuur toezicht hield op de naleving van de voorwaarden van een vergunning en daartoe (art. 19) te allen tijde vrije toegang tot het bedrijf had. Artikel 20 tenslotte gaf de verlener van een vergunning de bevoegdheid tot het intrekken daarvan.

Ook al had de ervaring van een halve eeuw Hinderwet uitgewezen dat deze bepalingen nauwelijks werden toegepast, deze papieren onzekerheden staken ongunstig af bij de regelingen van de Mijnwet. Voor de mijnen betekende toepassing

van deze wet dus meer onzekerheden bij de procedures voor het verkrijgen van vergunningen en bij het ten uitvoer brengen daarvan. Gezien de ervaringen met de praktijk van de Hinderwet, zowel in Limburg als in andere delen van Nederland in die jaren, is het zeer de vraag of gebruikmaking van deze wet enige verbetering in de toestand van de vervuilde beken zou hebben gebracht. Deze overweging wettigt de veronderstelling dat voor tegen- en voorstanders meer in het geding was dan de keuze tussen twee wetten. Het doorbreken of instandhouden van het voor buitenstaanders gesloten circuit van betrokkenen bij het mijnbedrijf was waarschijnlijk een minstens zo belangrijk aspect. Het Staatstoezicht op de Volksgezondheid had een ruimere taakomschrijving dan het Staatstoezicht op de Mijnen. Uit dien hoofde kon worden verwacht dat de eerstgenoemde dienst op meer belangen zou letten dan de tweede. De mijnondernemingen konden de meeste baat verwachten wanneer alle toezicht bij één controlerende instantie – het Staatstoezicht op de Mijnen – berustte.

Een in onze tijd onbekende acteur in deze aangelegenheid is de organisatie die de discussie in het openbaar aanzwengelde, de ‘Hinderwetvereniging’. Deze in 1924 opgerichte organisatie besteedde o.a. aandacht aan waterverontreiniging. Meer in het algemeen wilde zij de naleving van de Hinderwet bevorderen. Nadat zij in 1928 en 1929 aan de bel had getrokken, leek haar rol beëindigd en werd het debat buiten de openbaarheid voortgezet. Over deze vereniging is vrijwel niets bekend, terwijl het erop lijkt alsof haar invloed in het beleid en de uitvoering van Hinderwet- en aanverwante kwesties vrij groot is geweest.⁷

Behalve de acteurs was er de context waarin zij opereerden. Niet alleen Zuid-Limburg werd in de jaren twintig geconfronteerd met ernstige waterverontreiniging,

7 De vereniging is op 7 oktober 1924 opgericht. Zij bestond uit (gemeentelijke) ambtenaren die met het toezicht op de naleving van de Hinderwet belast waren. De eerste voorzitter was ir. M.E.H. Tjaden, directeur van het Bouw- en Woningtoezicht te Amsterdam. Secretaris was C. Visser, hoofdinspecteur bij deze dienst. Ir. B.A. Verhey, directeur van het Technisch Adviesbureau van de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten, had sinds 1926 zitting in het bestuur.

Het archief van de vereniging, ruim 12 strekkende meter, berust onder beheersnummer (bnr.) 835 in het Gemeentearchief van Den Haag: Archief van de Hinderwet- en Bouwtoezichtvereniging, 1924-1989. Het is 1990 verworven, maar er is geen inventaris of plaatsingslijst. Een vluchtige blik in een aantal dozen doet vermoeden dat het een rijke en ten onrechte veronachtzaamde bron is. Op zijn minst opmerkelijk is het ontbreken van een vermelding van de vereniging in het werk van M.V.C. Aalders, *Industrie, milieu en wetgeving. De Hinderwet tussen symboliek en effectiviteit* (Amsterdam, 1984). Een enkele mededeling over de vereniging is te vinden in: *Gemeente-Nieuws* LXXIV (1924), no. 3812 en *Weekblad voor Gemeentebelangen* 1924, 411 en 1926, 59.

in geheel Nederland kwamen in die periode klachten over dit euvel voor. Zowel op landelijk als op regionaal niveau gaven deze regelmatig aanleiding tot (langdurige) discussies over de vraag wie hiervoor verantwoordelijk was: industrieën of gemeenten. De mijnbedrijven waren in zoverre uniek dat zij behalve voor waterverontreiniging ook verantwoordelijk werden gehouden voor wateroverlast met vervuild water. Weliswaar bestonden in ons land sinds 1875 een wet, de Hinderwet, en vaak al eeuwen diverse voorschriften, vooral van waterschappen en hoogheemraadschappen, met bepalingen tegen milieuverontreiniging, maar de toepassing daarvan liet te wensen over. Afgezien van enkele incidentele gevallen heeft het in Nederland tot de jaren zestig geduurd voordat een structurele aanpak van de watervervuiling in zicht kwam.

Zoals we zullen zien, verzandden de pogingen tot aanpassing van de Mijnwet en de Hinderwet na verloop van jaren, al werd de kwestie in de eerste jaren van de Tweede Wereldoorlog nog weer opgerakeld.

4. Gang van zaken tot 1928

In de beginjaren van de Staatsmijnen was soms een Hinderwetvergunning voor sommige gedeelten van het bedrijf aangevraagd, maar deze handelwijze werd later door de directie onjuist geacht.⁸ In 1909 en 1910 waren ideeën over beperking van overlast door de mijnen aan de orde geweest naar aanleiding van klachten over verontreiniging van de Caumer- en de Geleenbeek door de Oranje Nassau-mijn en de staatsmijn Wilhelmina. Het gemeentebestuur van Geleen en de Gezondheidscommissie te Sittard deden bij de minister van Waterstaat hun beklag over de vervuiling van de Geleenbeek.⁹ Zij wezen erop dat het vroeger door mensen en vee gebruikte 'zoo heldere' beekwater 'zoodanig vervuild is dat de visschen dood gaan, het vee dat water niet meer kan drinken en dat water 's zomers eene verpestende stank verspreidt'. Het gemeentebestuur verbaasde zich erover

8 Sociaal-Historisch Centrum Limburg (SHC), archief Gemeenschappelijke Steenkolenmijnen in Limburg-1929 (GSL), inv.nr. 74. Brief directie Staatsmijnen aan de minister van Waterstaat, 16 april 1929.

9 Centraal archief DSM, archief Schade en Hinder 1909-1939, inv.nr. 1. Brief gemeentebestuur Geleen aan de minister van Waterstaat, 10 september 1909; brieven Gezondheidscommissie te Sittard aan de minister van Waterstaat, 18 en 30 november 1909; brief minister van Landbouw, Nijverheid en Handel (LNH) aan de directie der Staatsmijnen, 5 april 1910; brief Staatstoezicht op de Mijnen aan de minister van LNH, 17 mei 1910; brief directie Staatsmijnen aan de minister van LNH, 2 juli 1910. De Gezondheidscommissie was behalve in Sittard in nog zeventien andere gemeenten werkzaam. Haar werkterrein besloeg een groot deel van midden Limburg.

dat de vervuiling ook door een staatsonderneming werd teweeggebracht. Van een particuliere onderneming als de Oranje Nassau-mijnen kon men zoiets nog wel verwachten, maar een maatschappij ‘aan wier hoofd Nederlandsche staatsambtenaren staan’, zou een ander gedrag moeten vertonen. Stelde de overheid niet ‘alle pogingen in het werk’ om de verontreiniging van openbare wateren tegen te gaan? De Gezondheidscommissie meende “dat de belangen der Volksgezondheid niet voor de zoogenaamde belangen der industrie moeten onderdoen.” Zij stelde voor, in het toen ter tafel liggende voorstel tot wijziging der Hinderwet de “steenkolenmijnen en de kolenwasscherijen op te nemen onder de inrichtingen, die ten behoeve van de reinhouding der openbare wateren eene speciale regeling behoeven.”¹⁰

De minister van Waterstaat, mr. L.H.W. Regout, speelde de kwestie door aan zijn collega van Landbouw, Nijverheid en Handel, A.S. Talma. Deze vroeg de Staatsmijnen en het Staatstoezicht op de Mijnen om hun reactie. De Hoofdingenieur van de Mijnen, ir. D. Blankevoort, schreef in mei 1910 aan zijn minister dat onderbrenging van de mijnen onder de Hinderwet “bezwaren met zich [zou] sleepen.” De Hinderwet kende “slechts het districtshoofd der Arbeidsinspectie” als deskundige “bevoegd tot het geven van adviezen en tot het instellen van beroep” – niet de hoofdingenieur der Mijnen. De laatste functionaris zou dus niet bij mijnzaken worden geraadpleegd. Bovendien zouden volgens het aanhangige ontwerp voor een nieuwe Hinderwet “elke mijn en de ontwikkeling der mijnindustrie moeilijkheden in den weg kunnen worden gelegd, welke mij overbodig voorkomen met het oog op het doorgaans onschuldig karakter van het van de mijnen afkomstige afvalwater en in verband met de mogelijkheid deze materie op andere wijze practischer te regelen.” Het afvalwater was volgens hem weinig schadelijk. Hij onderscheidde drie categorieën: het mijn- en hemelwater; het afvalwater van de kolenwasserij, van het blussen van cokes en van de fabrieken van “bijproducten” van de cokesfabricage; het afvalwater van de bad- en wasgelegenheden van de mijnwerkers en mogelijk ook nog van fecaliën.

De hoofdingenieur stelde dat het mijnwater “in den regel zoo weinig verontreinigd [was], dat aan de onmiddellijke loozing in openbare wateren geen bezwaren in den weg gelegd kunnen worden.” Het is echter de vraag of deze mening juist was. De samenstelling van het mijnwater varieerde, maar verschilde in ieder geval sterk van het ontvangende oppervlaktewater. Zonder bezwaar zou de lozing daarvan niet kunnen plaatsvinden. Het afvalwater van de kolenwasserijen was “slechts door mineralogische stoffen verontreinigd”. De zuivering hiervan kon “met geringe kosten en moeite” geschieden. “Eene eenvoudige bezinking in klaarbassins is volkomen voldoende”, heette het optimistisch. Uit eigenbelang zouden de mijnbedrijven hier al voorzieningen voor treffen, omdat zij “een niet te ver-

10 Wetsontwerp tot wijziging en aanvulling der Hinderwet, ingediend 28 september 1909. Dit is wel aan de Tweede Kamer aangeboden, maar niet in behandeling gekomen.

werpen bijverdienste” uit de verkoop van het bezinksel (kolenslik) opleverden. Het afvalwater van cokes- en ammoniakfabrieken bezat weliswaar “lastige en onaangename eigenschappen”, maar dergelijke bedrijven kende men toen nog niet in Zuid-Limburg. Daarmee hoefde volgens de hoofdingenieur dus ook geen rekening te worden gehouden. Hij omzeilde met die bewering de vraag van zijn minister over opname in de Hinderwet.

Slechts het bad- en waswater bleven als bronnen van verontreiniging over. Zuiveringsinrichtingen daarvoor waren “tamelijk kostbaar”. Aangezien het om betrekkelijk geringe hoeveelheden ging, konden de kosten op het grote geheel geen noemenswaardige invloed hebben. De verplichting tot zuivering brachten volgens deze redenering dan ook “geen overwegende bezwaren voor de mijnen”. “Daarom” wees zich “als van zelf” een andere mogelijkheid voor de zuivering van afvalwater. In artikel 9 van de Mijnwet moest een bepaling worden opgenomen om bij Algemene Maatregel van Bestuur nadere regels te stellen voor het afvalwater van de boven- en ondergrondse werken. Tevens stelde hij voor, in het Mijnreglement van 1906 een voorschrift op te nemen dat het “van de boven- en ondergrondse werken eener mijn afkomstige mijn- en afvalwater (...) voldoende [moest] worden gezuiverd” voordat het in openbare wateren mocht worden geloosd. Zo’n regeling zou ook in het belang van de mijnindustrie zijn en de risico’s van een Hinderwetprocedure werden aldus vermeden. “Voor het verlenen van meerdere vrijheid” in vergunningen voor mijnbedrijven bestonden “zeker goede gronden” gezien de afhankelijkheid van “zooveel meer omstandigheden”. Voor het verkrijgen van eventueel gewenste nadere deskundige adviezen konden de Centrale Gezondheidsraad en het college van Gedeputeerde Staten worden ingeschakeld.

De hoofdingenieur zag vier voordelen van zijn voorstellen. De verplichting tot zuivering zou “als regel” worden ingesteld; de mijnen die “alleen mijnwater van slechts geringe onzuiverheid” loosden, zouden van deze algemene regel onthefing kunnen krijgen; bij de aanleg van mijnen zou “geenerlei oponthoud of moeilijkheden worden ondervonden”; in de gevallen waarin het advies van de hoofdingenieur niet voldoende zou zijn, konden adviezen van de Centrale Gezondheidsraad en Gedeputeerde Staten aanvulling geven. Het was duidelijk dat de gemeentebesturen en de plaatselijke bevolking op deze manier buiten spel werden gezet. Wel repte de hoofdingenieur over ‘plaatselijke autoriteiten’, maar daarbij had hij het provinciaal bestuur in gedachten. Nu alle procedures in de sfeer van gezagsdragers en hun adviseurs werden afgewikkeld, zouden geen onverwachte of moeilijk te regisseren ontwikkelingen te vreezen zijn.

In juli 1910 lieten de Staatsmijnen aan de minister weten dat ze konden instemmen met zo’n nadere wettelijke regeling.¹¹ Zij wezen erop dat de Hinderwet volgens het daarin opgenomen artikel 32 niet op de mijnen van toepassing was. De

11 Archief DSM, archief Schade en Hinder 1909-1939, inv.nr. 1. Brief Staatsmijnen in

plaats waar de steenkoollagen werden ontgonnen bepaalde de plaats waar de bedrijven werden gevestigd. Weigering van een vergunning zou het niet-ontginnen van een mijn betekenen. Wel vond het bedrijf dat “wel degelijk maatregelen” tegen waterverontreiniging door het afvalwater der mijnen konden worden genomen. Zij dachten daarbij aan de hoofdingenieur der mijnen als normen stellende en beoordelende instantie.

In latere jaren huldigden de mijnen de opvatting dat hun onder- en bovengrondse activiteiten niet onder de Hinderwet behoorden te vallen.¹² Zij voelden zich in die mening gesterkt door een rondschriften van de minister van Arbeid, Handel en Nijverheid van 11 november 1921 aan de Gedeputeerde Staten van alle provincies over waterverontreiniging door het afvalwater van fabrieken.¹³ Daarin werd een opsomming gegeven van bedrijven die voor hun lozingen over een Hinderwetvergunning behoorden te beschikken. De mijnen werden daar niet in genoemd (wel chemische fabrieken en gasfabrieken), naar het oordeel van de directie der Staatsmijnen terecht. Ten aanzien van hun bedrijf zou volgens haar uitleg van de wet alleen de Kroon tot het verlenen van een vergunning bevoegd zijn, dus daarvoor maakte in dat opzicht de Hinderwet of de Mijnwet geen verschil. De overige mijnen zouden echter met het “ongewenschte en zonderlinge gevolg” te maken kunnen krijgen, dat een gemeentebestuur “ter vermindering van schade of hinder van derden te allen tijde” voorwaarden zou kunnen stellen. Impliciet werd daarmee bedoeld dat zulke voorwaarden ook wel eens de uitoefening van het bedrijf onmogelijk zouden kunnen maken. Zo’n uitkomst zou in strijd zijn met de Wet betreffende Staatsexploitatie van Mijnen van 24 juni 1901 (Stb. no. 710) en met de Mijnwet van 1903. Daarin werd juist uitgegaan van de noodzaak om “in het algemeen belang” de steenkolenvoorraden te ontginnen. De noodzaak werd tot dwang uitgebreid: een bedrijf mocht de productie niet staken.

In september 1924 stelde de Inspecteur voor Noord-Brabant en Limburg van het Staatstoezicht op de Volksgezondheid, A.H. van de Velde, in een rapport over de verontreiniging van de beken in Zuid-Limburg een aanvulling van de Mijnwet voor. Daarin zou de mogelijkheid moeten worden geboden om bij Algemene

Limburg aan de minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, 2 juli 1910; interne notitie Staatsmijnen, mei 1910.

12 SHC, arch. GSL-1929, inv.nr. 74. Brief directie Staatsmijnen aan de minister van Waterstaat, 16 april 1929.

13 Missive van den Minister van Arbeid dd. 11 November 1921, aan de Gedeputeerde Staten der provincies, betreffende de verontreiniging van openbare wateren door afvalwater van fabrieken. De tekst is o.a. opgenomen in M.M. van Praag, *De Hinderwet* (Zwolle, 1928), 233-234. Een afschrift van deze missive bevindt zich in SHC, arch. GSL-1931, inv.nr. 69.

Maatregel van Bestuur regels over de afvoer van het afvalwater van de mijnen te geven. Op die wijze zou verontreiniging door het zoute mijnwater, het met kolentstof vervuilde waswater en schadelijke stoffen (fenol) kunnen worden voorkomen. Hierover waren bij het provinciaal bestuur van Limburg “vele klachten” geuit.¹⁴ Zijn chef, de Hoofdinspecteur van de Volksgezondheid dr. J.B.M. Coebergh, ondersteunde zijn voorstel. In een begeleidend schrijven aan de minister van Arbeid, Handel en Nijverheid, mr. P.J.M. Aalberse, wees hij erop dat een wettelijke grondslag ontbrak om verbetering aan te brengen in de “ernstige vervuiling van een groot aantal beken in Zuid-Limburg”. Bovendien was er geen mogelijkheid om een “soortgelijken toestand, welke elders dreigt te ontstaan, te voorkomen”. Hij suggereerde de minister, bij zijn collega van Waterstaat “krachtig” aan te dringen op wijziging van de Mijnwet. Enkele maanden later verzochten Gedeputeerde Staten van Limburg dezelfde minister eveneens om aanpassing van de Mijnwet ter bestrijding van de beekvervuiling.

De Staatsmijnen namen nu een ander standpunt in dan in 1910.¹⁵ Ten eerste vonden ze het geen bezwaar dat de beken er vies uitzagen. Dat was volgens het bedrijf zelfs beter aangezien deze hun functie als leverancier van drinkwater hadden verloren. De bevolking werd dan niet in de verleiding gebracht het water te gebruiken. Zij verwezen daarbij naar het oordeel van de Hoofdingenieur van de Limburgse Provinciale Waterstaat, die zoiets “zelfs gewenscht” had genoemd. Vervuild water kon naar diens inzicht maar het beste smerig lijken, want dan was het voor ieder duidelijk dat het niet geschikt was voor gebruik. Er moest volgens de mijnen alleen op worden gelet dat het “water geene schade toebrengt aan de oeverlanden en dat het geschikt blijft voor alle zoodanige economische doeleinden, waarbij geen absoluut zuiver water vereischt wordt.” De Staatsmijnen wilden pas over nieuwe wettelijke bepalingen praten als het lopende onderzoek van de inspectie Volksgezondheid en van het Rijks Instituut voor Zuivering van Afvalwater (RIZA) was afgerond. Zo’n regeling was huns inziens “voorshands niet noodig.” Zij wilden hoogstens instemmen met een voorziening van “algemeenen aard”, die dan voor alle industrieën en voor alle streken van ons land zou moeten gelden. “Wij vermogen niet in te zien, waarom de mijnindustrie hier zou moeten voorgaan”, zo lieten zij hun minister, G.J. van Swaay, weten.

14 Algemeen Rijksarchief, Tweede Afdeling (ARA-II), 2.06.055, Archief Ministerie van Economische Zaken, afd. Mijnraad, 1902-1955, inv.nr. 282. Rapport Van de Velde, 24 september 1924, begeleidend schrijven Coebergh, 26 september 1924. Brief minister AHN aan minister Waterstaat, 9 februari 1925, met als bijlage schrijven G.S. Limburg van 2 januari 1925. De verwijzing naar de toestand die dreigde te ontstaan had betrekking op de plannen tot ontginning van de steenkolenlagen in de Peel.

15 ARA-II, 2.06.055, Archief Ministerie van Economische Zaken, afd. Mijnraad, 1902-1955, inv.nr. 282. Brief Staatsmijnen aan minister van Waterstaat, 23 december 1924.

Deze nam hun visie over.¹⁶ In een brief van februari 1925, waarvan sommige strofen identiek waren aan het schrijven van de Staatsmijnen, berichtte hij zijn ambtgenoot van Arbeid dat een algemene regeling de voorkeur verdiende. Hij kon “vooralsnog” niet inzien “waarom juist aan de mijnindustrie speciale maatregelen zouden moeten worden voorgeschreven.” Ten aanzien van de vervuiling van de Zuidlimburgse beken verwees hij, in navolging van de mijnen, naar het aandeel van de gemeentelijke rioolozingen daarin. Het was voor hem met andere woorden nog maar de vraag of het verband tussen de lozingen van de mijnen en de vervuiling van de Limburgse beken zo duidelijk was dat daaraan zulke vergaande maatregelen moesten worden verbonden. De minister van Arbeid had het nakijken. Wel zond hij zijn collega al een week later een brief van Gedeputeerde Staten van Limburg, die een wijziging van de Mijnwet volgens het voorstel van Van de Velde toejuichten, met het verzoek om “spoedige beantwoording”, maar die bleef achterwege.

Gaandeweg sloot zich het front ter ondersteuning van het standpunt der mijnen. De laatste die zich in het gareel voegde was de Hoofdingenieur van de Mijnen. In juli 1927 liet hij de minister van Waterstaat weten dat hij voorstander was van een algemene wettelijke regeling voor de zuivering van industrieel afvalwater, dus niet meer voor de mijnen afzonderlijk. De overheid zou de verontreiniging van oppervlaktewater kunnen verbieden en de wijze waarop dat tot stand moest worden gebracht aan de bedrijven zelf overlaten. Hij verwachtte in dit opzicht voor de mijnen “geen onoverkomenlijke moeilijkheden”. De aanleg van de daartoe benodigde inrichtingen kon “tegen betrekkelijk geringe kosten” plaatsvinden. Zulke inrichtingen waren in het buitenland al in gebruik, zowel voor de zuivering van het kolenwaswater (“kolenstof of kolenslik en leem of letten”), als van de cokefabrieken en hun nevenbedrijven (“phenol”). Weliswaar was een “volkomen zuivering van elk soort afvalwater” nog niet mogelijk, maar de “snelle ontwikkeling van de techniek” zou hierin spoedig voorzien. Had hij in zijn brief van november 1924 nog geschreven dat de aanpak van de beekverontreiniging “thans (...) wel zeer urgent” was geworden en dat “bezwaarlijk langer [kon] worden gewacht met het opleggen der verplichting aan de mijnbestuurders tot zuivering van het mijn- en afvalwater”, nu was er van urgentie kennelijk geen sprake meer. Vergeleken bij deze laatste brief was hij tweeënhalft jaar later tot sterk gewijzigde inzichten gekomen.¹⁷ Gelet op het vervolg der gebeurtenissen waren de gelederen op tijd gesloten.

16 ARA-II, 2.06.055, Archief Ministerie van Economische Zaken, afd. Mijnraad, 1902-1955, inv.nr. 282. Brief minister van Waterstaat aan minister van AHN, 2 februari 1925. Brief minister AHN aan minister van Waterstaat, 9 februari 1925, met bijgevoegd schrijven van G.S. van Limburg van 2 januari 1925.

17 De stukken geven geen inzicht in de redenen van deze verandering van standpunt.

Ook de bestrijders van de waterverontreiniging bleven actief. In april 1928 liet de Commissie van Toezicht op het RIZA de minister van Arbeid, dr. J.R. Slotemaker de Bruïne, weten dat zowel de winning van steenkolen als het maken van allerlei producten daaruit tot “toestanden” hadden geleid “die uit den aard der zaak vóór een kwart eeuw geheel onbekend waren.” Vooral “de belangrijke uitbreiding der cokesindustrie” had tot een sterke toename van de klachten geleid. Door het ‘eliminieren’ van de verontreiniging die de mijnen veroorzaakten zou de bestrijding van de beekvervuiling “betrekkelijk eenvoudig” worden. Volgens de Commissie was de uitleg van de Hinderwet zoals die “ten opzichte van de mijnen sedert jaren gehuldigd” was, een belangrijke belemmerende factor gebleken. De Hinderwet was immers voor de mijnen “en alle daarmee in verband staande fabrieken en werkplaatsen eenvoudig ter zijde gesteld” en als gevolg daarvan was “geen enkele verplichting den steenkolenmijnondernemingen ooit opgelegd” om water- en luchtverontreiniging te voorkomen. Slechts de gemeentebesturen konden een niet toereikend artikel uit het Provinciaal Waterlossingsreglement hantieren, waarin het vervuilen van waterlossingen werd verboden. De sanctie op de overtreding van dit verbod was echter zo gering dat eventuele vervuilers hierdoor niet werden afgeschrikt. De commissie stelde vervolgens een aantal technische oplossingen ter bestrijding van de problemen voor – geen juridische.¹⁸

5. Actie van de Hinderwetvereniging

In juni 1928 stuurde de Hinderwetvereniging een brief over de toepassing van de Hinderwet op de bovengrondse onderdelen van het mijnbedrijf aan de minister van Arbeid, Handel en Nijverheid.¹⁹ Zij wees op de overlast van de kolenwasse-rijen “die aan de omgeving ernstigen overlast van waterverontreiniging” veroorzaakten. Volgens haar was het onjuist te denken dat artikel 32 van de Hinderwet niet op de mijnbedrijven van toepassing zou zijn. De vereniging stelde dat het Fabrieksbesluit van 31 januari 1824 geen bepalingen bevatte die de mijnen uit-

18 SHC, arch. GSL-1928, inv.nr. 21. Notitie van de Commissie van Toezicht op het RIZA voor de minister van AHN. De laatste stuurde het stuk door aan de Commissaris van de Koningin in Limburg in diens functie als voorzitter van de Commissie tot onderzoek van de vervuiling der beken in Zuid-Limburg.

19 ARA-II, 2.16.26.02, Ministerie van Waterstaat, Afdeling Vervoer- en Mijnwezen 1927-1940, inv.nr. 1886/2. Brief Hinderwetvereniging aan de minister van AHN, 26 juni 1928; antwoord minister, 10 augustus 1928.

GA-Den Haag, bnr. 835, Archief van de Hinderwet- en Bouwtoezichtvereniging (ongeïnvesterd);

Rijksarchief Limburg (RAL), 07.102, Archief Staatstoezicht op de Mijnen, inv.nr. 420, doss. Q 7, Toepassing Hinderwet op de mijnbedrijven, 1929 t/m 1933.

zonderden. Daarin konden juist ‘mijnwasscherijen’ slechts met een vergunning van het ‘plaatselijke bestuur’ worden opgericht. Ook in de Hinderwet van 1875, de voortzetting van die regeling, waren de mijnen niet genoemd als tak van nijverheid waarvoor deze wet niet van kracht was. Indien dit desondanks het geval zou zijn, zou die overweging ook voor andere bedrijven kunnen gelden. Evenmin bood de Mijnwet aanleiding voor een uitzonderingspositie. In artikel 10 van die wet werden wel de Arbeidswet en de Veiligheidswet niet van toepassing verklaard op onder- en bovengrondse onderdelen van het mijnbedrijf. Als ook de Hinderwet was bedoeld, zou deze in dat artikel zijn genoemd. De brief eindigde met een bespreking van relevante passages uit de literatuur over de uitleg van de Hinderwet, waaraan volgens de vereniging geen argumenten voor de destijds heersende praktijk konden worden ontleend.

In een kort briefje van augustus 1928 antwoordde de minister dat “bezwaren van praktischen aard” zich verzetten tegen toepassing van de Hinderwet op de mijnen, “wat ook de beteekenis van artikel 32 der Hinderwet moge zijn”. Het voor de vereniging onbevredigende antwoord was voor de ledenvergadering aanleiding om het bestuur op te dragen een tweede poging bij de minister te ondernemen.²⁰ Het bestuur constateerde dat haar visie in het ministeriële antwoord niet was tegengesproken of weerlegd. De ‘bezwaren van praktischen aard’ waren niet nader aangeduid, dus daarnaar moest het gissen. Lagen deze in de procedure bij het verkrijgen van een vergunning of in de vrees voor op te leggen voorwaarden? Dat was moeilijk voor te stellen, omdat de regering via een eventueel Kroonbe-roep invloed behield. In de derde plaats wekte het verbazing dat de minister meewerkte aan een praktijk waarbij bepaalde bedrijven niet onder de Hinderwet vielen zonder dat voor deze handelwijze een wettelijke basis bestond. Onder verwijzing naar de aanvraag die de Domaniale Mijn in die tijd voor het oprichten van een brikettenfabriek bij de gemeente Kerkrade had ingediend merkte de vereniging op dat niet alle mijnbedrijven zich bewust waren van de uitzonderingspositie waarin zij zouden verkeren. Zij verzocht om over deze punten “breeder” te worden ingelicht.

Zonder enige argumentatie antwoordde de minister in een briefje van één zin dat hij “geen aanleiding” zag om over het onderwerp “in nadere beschouwingen te treden.” Hiermee niet tevreden, wendde de vereniging zich onder overlegging van de met de minister gevoerde correspondentie in maart 1929 tot de leden van de Tweede Kamer.²¹ Zij betoogde dat de uitzonderingspositie van de mijnen op

20 GA-Den Haag, bnr. 835, Archief Hinderwet- en Bouwtoezichtvereniging, brief bestuur Hinderwetvereniging aan de minister van AHN, 12 januari 1929; antwoord van de minister, 22 januari 1929.

21 GA-Den Haag, bnr. 835, Archief van de Hinderwet- en Bouwtoezichtvereniging. Brief aan de leden van de Tweede Kamer, 8 maart 1929. De stukken, genoemd in in deze en de vorige noot, zijn gepubliceerd in *Bouwbedrijf* van 15 maart 1929.

een onjuiste interpretatie van de wet berustte. Er was een “onhoudbaren toestand” ontstaan, zowel door het afvalwater van de kolenwasserijen als door het “sterk phenol-houdende afvalwater der cokesfabrieken”, die tot “ernstige en alleszins gemotiveerde klachten” hadden geleid. Afschriften werden ook naar de pers gestuurd. In het *Limburgsch Dagblad* van die maand werden de lezers van de gedachtenwisseling op de hoogte gesteld.²²

6. Kamervragen

Vermoedelijk in overleg met de vereniging, maar in ieder geval door haar schrijven geïnspireerd, stelde het SDAP-lid dr.ir. Th. van der Waerden in maart 1929 in de Tweede Kamer vragen aan de minister van Arbeid, Handel en Nijverheid.²³ Daarin informeerde hij of een “practisch bezwaar” tegen de toepassing van een wet voldoende reden was om deze inderdaad niet te hanteren. Zou het niet beter zijn om zoiets langs de normale wettelijke weg te regelen? Tevens vroeg hij of de situatie met de Limburgse beken een gevolg was van het niet-toepassen van de Hinderwet op de mijnen. Ook wilde hij weten of de minister nog over andere wettelijke mogelijkheden beschikte om de beekvervuiling tegen te gaan. De minister was nu genoodzaakt een met redenen omkleed antwoord te geven. Hij raadpleegde de Commissie van Toezicht op het Instituut voor Zuivering van Afvalwater (het latere RIZA) en vroeg Gedeputeerde Staten van Limburg om advies. De Gedeputeerden gingen op hun beurt bij de gemeenten te rade om hun ervaringen met het toepassen van de Hinderwet op de mijnen te vernemen. Twee hiervan hadden bezwaar tegen de bestaande praktijk, waarin geen sprake was van gebruikmaken van de Hinderwet. Zij achtten dit om twee redenen van belang. Niet alleen om de waterverontreiniging, maar ook om andere vormen van hinder beter te kunnen tegengaan.

Het rapport van het RIZA bood weinig verrassingen voor hen die het stellingname van zijn directeur ir. H.J.N.H. Kessener in de kwestie van de Limburgse beekvervuiling kenden.²⁴ De problemen werden geweten aan de kolenwasserijen en de cokesfabrieken. Vooral vanwege de “belangrijke uitbreiding” van de laatste wa-

22 SHC, arch. GSL-1929, inv.nr. 74.

23 *Handelingen Tweede Kamer 1928-1929*, Aanhangsel, p. 138 en 193.

GA-Den Haag, bnr. 835, Archief Hinderwet- en Bouwtoezichtvereniging. Hierin bevinden zich enkele stukken inzake overleg over de Kamervragen, waaronder een ‘Amicebriefje’ van Van der Waerden aan een onbekende (waarschijnlijk aan de voorzitter van de Hinderwetvereniging, Ir. M.E.H. Tjaden, of aan de secretaris, C. Visser).

24 Het rapport van de commissie bevindt zich onder andere in de archieven van het Staatstoezicht op de Mijnen (RAL, 07.102, inv.nr. 420, doss. Q 7) en van de Hinderwet- en Bouwtoezichtvereniging, niet in het archief van het RIZA.

ren de klachten “in den laatsten tijd sterk toegenomen.” De lozingen van de Staatsmijnen met hun kolenwasserijen en cokesovens en van de kolenwasserijen van de Oranje Nassau-mijnen in de Geleenbeek en haar zijtakken veroorzaakten een “pikzwarte kleur” en een “onaangename reuk.” Visteelt was “uitgesloten”, de planten werden “vergiftigd.” Ophoging der beekbeddingen door bezinking van het kolenafval leidde tot capaciteitsvermindering en frequentere overstromingen. “Niet onbelangrijke schade” aan de landerijen was hiervan het gevolg. Volgens het RIZA voerden de mijnen meer water in de Geleenbeek dan deze gemiddeld per jaar afvoerde. Het was een niet te loochenen feit dat in Zuid-Limburg een belangrijke toename van de bevolking plaatsvond, die tot ernstige waterverontreiniging leidde. Het ontbreken van een behoorlijk rioleringsstelsel voor de bevolkingskernen was daarvan de reden. “De overheerschende verontreinigingsbron” waren echter de mijnen, die bovendien “het in vele opzichten weezinwekkende karakter” aan de vervuiling gaven. Als die oorzaak werd weggenomen, zou de opheffing van het bezwaar van fecaliën en huishoudelijk afvalwater “betrekkelijk eenvoudig zijn.”

De Commissie van Toezicht van het RIZA meende dat de interpretatie van de Hinderwet in dit opzicht “een belangrijke rol” had gespeeld. Deze wet was ten aanzien van de mijnen “eenvoudig ter zijde gesteld” en aan deze bedrijven was “geen enkele verplichting (...) ter voorkoming van de verontreiniging van dampkring of openbaar water” opgelegd. De commissie vond dit een “zeer gewaagde wetsinterpretatie”. De gemeentebesturen zouden slechts het provinciaal waterlosingsreglement kunnen toepassen. Daarin stond een artikel tegen het vervuilen van waterlopen. De eventueel daaruit voortvloeiende boetes waren echter gering en zouden bedrijven niet weerhouden van voortzetting van hun overtreding. Zelfs bij hoge boetes waren de kosten voor afdoende maatregelen veel hoger, en dus niet interessant. Elders in Nederland was daarmee volgens de commissie al ervaring opgedaan.

Vervolgens kwam de commissie met een plan dat het RIZA al in 1924 had gelanceerd. Dit behelsde de aanleg van één afvoerleiding naar de Maas met een daaraan verbonden centrale zuivering voor het afvalwater van de Staats- en Oranje Nassau-mijnen. De nog aanwezige fenolen zouden geen “ernstige verontreiniging” in de rivier veroorzaken. Bij uitbreiding van de cokesfabrieken en toename van fenolozingen kon “altijd nog tot chemische behandeling worden overgegaan.” Als voornaamste leverancier van afvalwater kwamen de Staatsmijnen als eerste in aanmerking voor de aanleg en financiering van zo’n riool.

Van aandringen op een speciale wettelijke regeling verwachtte de commissie niets. Dan zou de verbetering “nog ad calendas Graecas” kunnen wachten. Aanleg van verbeteringswerken op kosten der Staatsmijnen, met de mogelijkheid daar in een later stadium de Oranje Nassau-mijnen op aan te sluiten, was nu de enige oplossing. Hiermee was een bedrag van ongeveer f 1.000.000,-. gemoeid. De minister werd geadviseerd bij zijn collega van Waterstaat aan te dringen op de

realisering van deze werken. De minister van Binnenlandse Zaken zou de gemeentebesturen moeten stimuleren om een eind aan de verontreiniging door de Oranje Nassau-mijnen te maken. De overige mijnbedrijven zouden zich bij een te vormen 'Wormgenossenschaft' moeten aansluiten.²⁵

7. Ministerieel overleg I: 1929

Zoals ook in andere gevallen plaatsvond, werd de minister van Waterstaat, mr. H. van der Vegte, bij de kwestie betrokken. Hij vroeg zijn ambtenaar in Limburg, de Hoofdingenieur der Mijnen, om advies.²⁶ Deze antwoordde in april 1929 dat er "geen enkel verband met de vervuiling der beken" en de onderhavige kwestie bestond. Later in dezelfde maand gaven de Staatsmijnen hun kijk op de zaak. Zij meenden dat de beekvervuiling "op een of andere wijze tot oplossing" moest worden gebracht, maar dat "dit vraagstuk geenszins zoo urgent [is], als uit de vragen van den heer van der Waerden zou kunnen worden afgeleid." Voor Van der Vegte was er voldoende reden om te veronderstellen dat de zaak nog niet zo aan de orde was, omdat volgens hem "technisch nog geen middelen (...) voor een algeheele zuivering van het afvalwater" bestonden.²⁷ In dat opzicht verschilden de mijnen niet van allerlei andere bedrijven. Op het oog liet hij daarmee dit praktische punt boven het principiële prevaleren. We zagen echter al dat er bezwaar bestond tegen meer dan één controlerende instantie. Deze bedenking had wel degelijk ook een fundamentele kant, omdat die andere controlerende functionaris, de inspecteur van de Volksgezondheid, nu eenmaal andere prioriteiten stelde dan zijn collega van het Mijnwezen.

Vervolgens ontstond in juni 1929 onenigheid tussen beide bewindslieden over de inhoud en de formulering van het antwoord aan Van der Waerden.²⁸ De mening

25 In de jaren twintig werden in Duitsland plannen tot oprichting van deze Genossenschaft besproken. Deze was gedacht naar analogie van de 'Emschergenossenschaft' uit 1904. Zo'n lichaam bestond uit vertegenwoordigers van industrieën, gemeenten en andere belanghebbenden. Zij had verordenende bevoegdheden, een budget en technische mogelijkheden voor het uitvoeren van zuiveringswerken. In de 'Wormgenossenschaft' zouden Duitse bedrijven en gemeenten samenwerken. Nederlandse lozers op de Worm zouden aan zo'n samenwerkingsverband kunnen deelnemen. De plannen werden uiteindelijk niet gerealiseerd.

26 SHC, arch. GSL-1929, inv.nr. 74. Brieven Hoofdinspecteur der Mijnen aan de minister van Waterstaat, 3 april 1929, directie Staatsmijnen aan de minister van Waterstaat, 16 april 1929, minister AHN aan de minister van Waterstaat, 13 juni 1929.

27 ARA-II, 2.16.26.02, Archief Ministerie van Waterstaat, Afd. Vervoer- en Mijnwezen 1927-1940, inv.nr. 1886/2. Brief min. Waterstaat aan min. AHN, 26 april 1929.

28 RAL, 07.I02, Archief Staatstoezicht Mijnen, inv.nr. 420, Doss. Q 7, brief minister van AHN aan minister van Waterstaat, 15 juni 1929; minister Waterstaat aan minister AHN, 20 juni 1929, 24 juni 1929.

van de minister van Arbeid dat de “bestaanden toestand (...) onwettig” was, kon niet op instemming bij Waterstaat rekenen. Evenmin zal daar waardering zijn geweest voor zijn visie dat het gebruik van de Hinderwet “het aangewezen middel” was tegen “bezwaren van gevaar, schade of hinder”, noch voor zijn opmerking dat hij het “niet verantwoord” vond “voor de inrichtingen der mijnen een uitzonderingsbepaling te scheppen”. Voor andere bedrijven gold zo’n bepaling immers ook niet, “zelfs niet voor inrichtingen ten algemeene nutte, opgericht door het Rijk, provincien, gemeenten of waterschappen.” Helemaal onverteerbaar zal de mededeling zijn gevonden dat de minister “voornemens” was, de gemeentebesturen in staat te stellen voor de bestaande inrichtingen die zonder Hinderwetvergunning werkten, een soepele overgang naar de door hem gewenste situatie bieden. Zij zouden nog vijf jaar de tijd krijgen om orde op zaken te stellen. Deze termijn bood tevens de mogelijkheid tot afstemming van de bepalingen in af te geven vergunningen met de maatregelen die het provinciaal bestuur van Limburg tegen de waterverontreiniging zou nemen.

De brief bevatte nog meer onwelkome elementen. De bewindsman wenste niet mee te werken aan een wettelijke regeling die “tot de mijnen behorende inrichtingen” uitzonderde van de Hinderwet. Bovendien was hij tegenstander van het scheppen van een “uitzonderingsbepaling” voor de mijnen in het algemeen. Gelet op de “toenemende schade of hinder, door de mijnen veroorzaakt”, vond hij de huidige praktijk niet stroken met zijn verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de Hinderwet. De juridische, noch de praktische argumenten tegen de toepassing van de Hinderwet konden hem overtuigen. De gebondenheid van mijninrichtingen aan een bepaalde plaats had voor de Staatsmijnen “in het geheel geen betekenis” en voor de particuliere mijnen bood het beroep op de Kroon “de noodige waarborg” dat vergunningen “niet dan om zeer overwegende redenen” konden worden geweigerd.

De minister van Arbeid had hiermee de kwestie zo duidelijk op scherp gezet dat zijn collega van Waterstaat in een eerste reactie aandrang op een “meer objectieve wijze” van antwoorden. “Uit den aard der zaak” was hij het niet met de visie van zijn ambtgenoot eens. Hij wilde dat dit meningsverschil ook in het antwoord aan Van der Waerden tot uitdrukking zou komen. Hij zag evenmin in dat de watervervuiling aan het niet-toepassen van de Hinderwet toe te schrijven was. Waren de wateren in Twente en Groningen niet even ernstig vervuild, ook al vielen de bedrijven daar wel onder de Hinderwet? Het had hem bovendien zeer gestoord dat het overleg niet werd voortgezet, maar dat de minister van Arbeid zijn beslissing oplegde. Ook al werd diens bevoegdheid daartoe niet betwist, deze handelwijze werd wel “ongewoon” genoemd, zeker omdat het ging om “een terrein, dat aan de zorgen van mijn Departement is toevertrouwd.” Bij Waterstaat werd de zaak hoog opgenomen, want enkele dagen daarna vond overleg tussen de bewindslieden plaats. Daarbij bleek dat de minister van Arbeid minder eigenmachtig wilde op-

treden en slechts in overeenstemming met zijn collega de vragen wilde beantwoorden.

In feite haalde de minister bakzeil. Dit blijkt uit zijn antwoord aan het Kamerlid in juli 1929.²⁹ Daarin liet hij zijn eigen mening buiten beschouwing. Onder verwijzing naar de zienswijze van anderen hanteerde hij analoge argumenten als zijn collega van Waterstaat. Er waren de al bekende juridische en praktische bezwaren, maar ook een economische overweging. Weigering van een Hinderwetvergunning zou stillegging van een bedrijf betekenen. Verlening van een Hinderwetvergunning “onder te bezwarende voorwaarden” zou “de natuurlijke ontwikkeling van een mijnonderneming (...) kunnen stuiten”, stelde de bewindsman. Hiermee voegde hij zich volledig naar de wensen van de bedrijfstak. Ook de wijze van formuleren wekt sterk de indruk dat hij in dit deel van zijn antwoord meer de visie van anderen – lees: de minister van Waterstaat en de mijnen – dan zijn eigen standpunt vertolkte. In de interne gedachtenwisseling werden dus andere standpunten gepresenteerd dan aan de buitenwereld. Zo werd een aan de minister van Arbeid gestelde Kamervraag in wezen door diens collega van Waterstaat beantwoord en was van de aanvankelijke afwijkende visie geen spoor meer overgebleven. De discussie werd niet tot het eind doorgezet, omdat in augustus 1929 een nieuw kabinet aantrad.

8. Ministerieel overleg II: 1929-1930

Voor de buitenwereld was de zaak hiermee afgedaan, maar achter de schermen ging de gedachtewisseling verder. In oktober 1929 benaderde de nieuwe minister van Arbeid, mr. T.J. Verschuur, opnieuw zijn collega van Waterstaat, mr. P.J. Reymer, over de kwestie.³⁰ Weliswaar ging het als gevolg van de kabinetswisseling om andere personen, maar de ambtelijke en principiële uitgangspunten bleven dezelfde. De vorige minister van Arbeid was van plan geweest de kwestie in de Ministerraad te brengen, maar het aftreden van het kabinet had dit voornemen verijdeld. De nieuwe bewindsman wilde alsnog het oordeel van het gehele kabinet inwinnen, maar vroeg eerst de mening van zijn collega. Hij stelde echter voorop dat hij evenals zijn voorganger vond dat de Hinderwet ook voor de mijnen moest gelden. Hij zag, “aanvankelijk althans”, niet in waarom dit niet het geval zou zijn en noemde als in aanmerking komende bedrijfsonderdelen onder andere “cokes- en brikettenfabrieken”. Als de enige reden voor het niet-toepassen van de

29 *Aanhangsel tot het Verslag van de Handelingen der Tweede Kamer 1928-1929*, 193.

30 SHC, arch. GSL-1929, inv.nr. 74. Brief minister AHN aan minister van Waterstaat, 5 oktober 1929; minister van Waterstaat aan de GSL, 18 oktober 1929; concept-antwoord GSL aan de Hoofdingenieur der Mijnen; arch. GSL-1930, inv.nr. 69, concept-antwoord van de Hoofdingenieur aan GSL, 8 januari 1930.

Hinderwet was gelegen in het feit dat zij tot een mijnbedrijf behoorden, dan kon hij daar niet mee accoord gaan. Hij leek de zaak zeer serieus te willen aanpakken en gewaagde eveneens van een periode voor de mijndirecties om zich aan “den nieuwen toestand aan te passen.” Als de minister van Waterstaat het niet met deze opzet eens was, zou eerst nog een rechterlijke uitspraak over dit punt kunnen worden uitgelokt. Hij wilde nog wel bezien of sommige bovengrondse werken die voor het ondergrondse bedrijf noodzakelijk waren, buiten de Hinderwet konden worden gehouden.

Vanzelfsprekend waren de belanghebbenden hier niet gelukkig mee. Nieuw overleg tussen de minister, de Hoofdingenieur der Mijnen en de gezamenlijke mijnen volgde. Hieruit kwamen geen nieuwe standpunten naar voren.³¹ De ondeelbaarheid van het mijnbedrijf en de ondeskundigheid van lokale besturen waren belangrijke argumenten tegen een wijziging. Een eenvoudige aanpassing van het Mijnreglement zou de mogelijkheid van preventieve maatregelen kunnen bieden. Daarin zou dan een bepaling moeten worden opgenomen aangaande de oprichting van “inrichtingen, welke gevaar, schade of hinder kunnen veroorzaken”, dus een analoge formulering als bij de Hinderwet. In het geval van de mijnen zou hiervoor de goedkeuring van de Hoofdingenieur der Mijnen nodig zijn “onder eventueel door dezen aan die goedkeuring te verbinden voorwaarden.”

Een passage over het uitlokken van een rechterlijke uitspraak over de competentie van de diverse overheidsinspecties in dezen was in de ruggespraak met de mijnen gesneuveld. De Hoofdingenieur was evenmin voorstander van zo’n stap. Hij had daartegen “zeer ernstige bezwaren, omdat het aanzien van de betreffende Rijksdiensten daardoor belangrijk kan worden geschaad.” We kunnen slechts gissen naar de reden waarom de mijnen hier niet mee accoord wilden gaan. Zouden ze het veiliger hebben gevonden deze niet geheel risicoloze stap zo weinig mogelijk aandacht te geven om hem aldus uit de belangstelling te halen?

Deze correspondentie werd afgesloten met het antwoord van de minister van Waterstaat aan zijn collega van Arbeid, Handel en Nijverheid in begin juli 1930, dat wil zeggen ongeveer negen maanden nadat de laatste hem had benaderd.³² De strekking van zijn schrijven zal na het voorgaande geen verrassing betekenen: hij had “ernstige bezwaren” tegen toepassing van de Hinderwet op de mijnen. De bedrijven bestonden uit een “samenstel van onderdeelen van verschillende aard”, die “evenwel technisch een nauw samenhangend geheel” uitmaakten. Het hantieren van twee verschillende wetten zou niet alleen “practisch van slechts zeer weinig nut” zijn, maar bovendien zou de samenhang binnen het bedrijf worden door-

31 SHC, arch. GSL-1930, inv.nr. 69. Brief Hoofdingenieur aan de minister van Waterstaat, 17 april 1930, afschrift hiervan aan GSL, 17 april 1930, brief GSL aan minister van Waterstaat, 19 april 1930.

32 SHC, arch. GSL-1930, inv.nr. 69. Brief minister van Waterstaat aan de minister van AHN, 4 juli 1930.

broken. In navolging van de Hoofdingenieur der Mijnen suggereerde hij de mogelijkheid van aanvullingen van de Mijnwet van 1903 en van het Mijnreglement van 1906 als een betere oplossing. Deze toevoegingen zouden in de geest van de Hinderwet moeten zijn, zij het dat de beslissing bij het Staatstoezicht op de Mijnen zou moeten berusten. Hij was evenmin voorstander van het idee om de rechter te laten bepalen welke wet in dezen van kracht was. Dergelijke kwesties moesten “zoo mogelijk steeds door onderling overleg” worden geregeld.

9. Ministerieel overleg III: 1931-1933

Eind januari 1931, dat wil zeggen weer ruim een half jaar later, werd de draad nogmaals opgepakt door de minister van Arbeid, Handel en Nijverheid. Hiermee werd een nieuwe briefwisseling ingeluid, die tot in 1933 zou duren.³³ In zijn brief van januari 1931 stelde de minister dat de bevoegdheid tot afgifte van een Hinderwetvergunning voor de Staatsmijnen bij de Kroon zou liggen. Voor de particuliere mijnen kon een soortgelijke bepaling in de Hinderwet worden opgenomen. Op die manier werd inmenging van de gemeentebesturen vermeden. Met deze uitzonderingsbepaling hoopte hij de vrees van de mijnen voor ongewenste lokale en regionale invloeden weg te nemen. Uit zijn voorstel wordt niet duidelijk of in deze procedure de mogelijkheid van het indienen van bezwaren door omwonenden, belanghebbenden en particuliere of overheidsinstanties was ingeruimd. Getiteld op de bestaande onbevredigende situatie en op de lange tijd die het onderwerp nu al in beslag nam, drong hij aan op spoed.

Naar aanleiding hiervan nam de Hoofdingenieur contact op met de mijnen. Hij wees hierbij op de veiligheidstoestand van de Limburgse mijnen, die beter was “dan in enig ander land ter wereld”. Deze was bereikt binnen de mogelijkheden van de Mijnwet en “door harmonieuze samenwerking van mijn dienst met de

33 SHC, arch. GSL-1931, inv.nr. 69, minister AHN aan min. Waterstaat, 27 januari 1931; min. Waterstaat aan GSL, 5 februari 1931; mijnen aan min. Waterstaat, 13 februari 1931; Hoofdingenieur Mijnen aan GSL, 20 februari 1931, 9 april 1931, 12 mei 1931; mijnen aan min. Waterstaat, 18 mei 1931 (concept-versie) en 27 mei 1931, tevens verzonden aan Hoofdingenieur; Hoofdingenieur aan min. Waterstaat, 30 mei 1931; min. Waterstaat aan min. AHN, 14 oktober 1931; Hoofdingenieur aan min. Waterstaat, 18 januari 1933;

RAL, 07.I02, Archief Staatstoezicht Mijnen, inv.nr. 420, Doss. Q 7, minister AHN aan minister van Waterstaat, 30 maart 1932; Notitie ‘Toepassing Hinderwet’, 4 mei 1932; interne notitie GSL over hinderregeling, 6 maart 1933; GSL aan minister van Waterstaat, 29 mei 1933; Hoofdingenieur Mijnen aan Directeur-Generaal Arbeid, 14 september 1933; minister van Waterstaat aan Hoofdingenieur Mijnen, 25 september 1933; minister Sociale Zaken aan minister van Waterstaat, 12 oktober 1933; Hoofdingenieur Mijnen aan D-G Arbeid, 21 oktober 1933; Hoofdingenieur Mijnen aan minister van Waterstaat, 27 oktober 1933; Hoofdingenieur Mijnen aan gemeentebestuur Eygelshoven, 18 juni 1934.

mijnbestuurders.” Een nieuwe opzet, zou “wel een volkomen negatie van deze meer dan goede resultaten” betekenen. Hij was geen tegenstander van preventieve maatregelen, maar dan wel als ze door zijn dienst werden bepaald. Hij hechtte aan de “eenheid van toezicht”, die ook nodig was vanwege de “speciale beoordeeling” die voor de mijnen nu eenmaal nodig was. Hij wilde slechts discussiëren over de *procedure*, niet over de *invulling* daarvan.

Bijna negen maanden na het verzoek van de minister van Arbeid, in oktober 1931, kwam een betrekkelijk kort antwoord. Daarin meldde de minister van Waterstaat dat hij het ongerijmd vond als de Kroon eerst volgens de Mijnwet een concessie aan een mijnonderneming zou verlenen en vervolgens in een geheel andere procedure (die van de Hinderwet) die onderneming zou opzadelen met voorwaarden die aan die concessie afbreuk konden doen. Hij vreesde “administratieve en andere moeilijkheden” bij toepassing van diverse wetten. Wel liet hij de mogelijkheid voor een “nadere regeling” voor het “preventief toezicht” open – maar dan wel binnen het kader van de Mijnwet. Hij kon instemmen met een “afzonderlijke regeling (...) buiten de Hinderwet om”. De bedrijven in kwestie waren “van zoo overwegend belang (...) voor streek en bevolking”, dat daartegen geen bezwaar hoefde te bestaan.

De minister van Arbeid liet vervolgens in maart 1932 weten dat hij het niet eens was met de aangevoerde argumenten.³⁴ De belangrijkste overweging voor hem was echter “dat aan den bestaanden onwettigen en chaotischen toestand (...) zoo spoedig mogelijk een einde komt.” Hij bracht nog wel de beekvervuiling in het geding, maar de verantwoordelijkheid voor de ‘onwettigen en chaotischen toestand’ woog voor hem het zwaarste. De oplossing kon nu wat hem betreft ook wel bestaan uit een “afzonderlijke regeling (...) buiten de Hinderwet om.” Wel moest “zoo veel mogelijk (...) de procedure van de Hinderwet” worden gevolgd en moesten “omwonenden en belanghebbenden een recht van beroep op de Kroon, en niet op eenig ambtenaar” hebben.

De minister van Arbeid vroeg zijn collega om een voorstel, dat in ieder geval aan drie voorwaarden moest voldoen. In de eerste plaats zou het onderwerp bij wet moeten worden geregeld, opdat de volksvertegenwoordiging zich erover zou kunnen uitspreken. Ten tweede moest voor “omwonenden en andere belanghebbenden” beroep op de Kroon openstaan. Als derde voorwaarde gold dat een regeling “zoo veel mogelijk” de procedure van de Hinderwet zou volgen. De Hoofdingenieur der Mijnen werd nu door zijn minister belast met het opstellen van een regeling. In een commentaar hierop schreef hij dat het in de “controverse” tussen Waterstaat en Arbeid over de wederzijdse bevoegdheden ten aanzien van de bo-

34 RAL, 07.I02, Archief Staattoezicht Mijnen, inv.nr. 420, Doss. Q 7. Minister AHN aan minister van Waterstaat, 30 maart 1932.

vengrondse werken van het mijnbedrijf ging. Het leek hem daarom beter, af te wachten totdat dit “hoofdprincipe” zou zijn opgelost.³⁵

10. Voorstel van de Hoofdingenieur voor de Mijnen

Hoewel deze oplossing in 1933 nog niet bereikt was, had de Hoofdingenieur, Van Waterschoot van der Gracht, zijn ontwerp in januari van dat jaar gereed.³⁶ In 15 artikelen werd gepoogd de materie te regelen. Opmerkelijk was de belangrijke rol die de Hoofdingenieur daarin voor zichzelf had gedacht. De vergunning zou door *hem* worden verleend (art. 1 en 5), *hij* zou het gemeentebestuur van een aanvraag om vergunning in kennis stellen (art. 3), aan *hem* moest het verslag van de hoorzitting met daarbij het advies van het gemeentebestuur worden gezonden (art. 4), *hij* kon ontheffing van de naleving der gestelde voorwaarden verlenen (art. 9), *hij* kon de termijn verlengen waarbinnen een verleende vergunning moest worden geëffectueerd (art. 10), *hem* kwam de bevoegdheid tot het opleggen van nieuwe voorwaarden toe (art. 13), *hij* kon een vergunning wegens niet-naleving van de voorwaarden intrekken (art. 14), *hij* kon een bedrijf dat niet over de vereiste vergunningen beschikte, (laten) sluiten (art. 15). De meeste bepalingen waren op de Hinderwet geënt of waren parafraseringen van artikelen uit die wet, zoals over de gang van zaken bij het indienen van een aanvraag (art. 2), het ter visie leggen daarvan (art. 3), over het houden van een hoorzitting (art. 4), de termijn waarbinnen over een aanvraag moest worden beslist (art. 5), de stukken die bij een vergunning moesten worden gevoegd (art. 6), over de gronden tot weigering van een vergunning (art. 8), of tot ontheffing van de voorwaarden (art. 9), het vervallen van een vergunning wanneer een bedrijf niet binnen een bepaalde termijn in werking was gesteld (art. 10), over de mogelijkheid van beroep op beslissingen (art. 12), over het opleggen van nieuwe voorwaarden (art. 13), over het intrekken van een vergunning bij niet-naleving van de voorwaarden (art. 14) en over het sluiten van een bedrijf (art. 15).

Met het presenteren van dit ontwerp begon een nieuwe ronde van overleggen, corresponderen of om elkaar heen draaien.³⁷ In eerste instantie tussen de mijnbedrijven onderling, daarna tussen de hoofdingenieur en de mijnbedrijven, vervol-

35 RAL, 07.I02, Archief Staatstoezicht Mijnen, inv.nr. 420, Doss. Q 7, Notitie 4 mei 1932.

36 Ir. Blankevoort was op 1 mei 1932 met pensioen gegaan. Zijn opvolger was mr.dr.ir. J.A.W.M. van Waterschoot van der Gracht, die onder andere secretaris van de Mijnraad en directeur van de Rijksdienst voor opsporing van delfstoffen was geweest. Het ontwerp was op 18 januari 1933 aan de minister van Waterstaat gezonden (SHC, arch. GSL-1931, inv.nr. 69).

37 zie noot 33, passim.

gens tussen de minister van Waterstaat en de Hoofdingenieur en tenslotte tussen het ministerie van Waterstaat en het inmiddels tot Sociale Zaken omgedoopte ministerie van Arbeid, Handel en Nijverheid.

De particuliere mijnen hechtten sterk aan de prominente rol van de Hoofdingenieur (“geven (...) Uwe Excellentie met aandrang in overweging”), terwijl de Staatsmijnen die positie ook wel aan de minister van Waterstaat wilden laten.³⁸ Nadat de mijnen de minister in mei 1933 hadden laten weten in de laatstgenoemde zin met het ontwerp in te stemmen, en na het voorstellen van enkele correcties, vond in juni en september van dat jaar mondeling en schriftelijk overleg plaats tussen de Hoofdingenieur en de Directeur-Generaal van den Arbeid. De laatste leek evenmin bezwaren tegen de voorgestelde regeling te hebben.³⁹ Als het ware om deze besprekingen onder druk te zetten vroeg de minister van Sociale Zaken in oktober 1933 aan zijn collega waar het anderhalf jaar eerder gevraagde voorstel voor een regeling bleef. Enkele dagen later werd dit ontvangen. Met dit wapenfeit eindigden de pogingen tot opstellen van bepalingen waarmee de mijnen toepassing van de Hinderwet in de Mijnwet trachtten te integreren.⁴⁰ Wel nam de Hoofdingenieur in 1934 een voorschot op de uiteindelijke beslissing, toen hij het gemeentebestuur van Eygelshoven liet weten dat een regeling in de maak was waarbij niet het gemeentebestuur, maar de minister van Waterstaat voor het verlenen van een vergunning verantwoordelijk was.

11. Voortzetting

In 1936 kwam het onderwerp weer even in de belangstelling te staan.⁴¹ In januari was een wetsontwerp tot wijziging van de Hinderwet aan de Tweede Kamer aangeboden. De mijnen haakten hierop in en vroegen de minister van Waterstaat of er geen bepaling in kon worden opgenomen waarbij hun bovengrondse installaties hier niet onder zouden vallen. Zij wezen erop dat ook een wijziging van de Mijnwet aanhangig was gemaakt waarin “een analoge regeling als die der Hinderwet” werd opgenomen. De zaak zou met andere woorden in orde komen en kon dus elders buiten beschouwing blijven. “Ter vermijding van dubbelzinnigheid” zou een vermelding in het wetsontwerp voor de Hinderwet een duidelijke afbakening

38 RAL, 07.I02, Archief Staatstoezicht Mijnen, inv.nr. 420, doss. Q 7. GSL aan minister van Waterstaat, 29 mei 1933.

39 RAL, 07.I02, Archief Staatstoezicht Mijnen, inv.nr. 420, doss. Q 7. Hoofdingenieur Mijnen aan minister van Waterstaat, 3 juni 1933.

40 De archieven geven geen uitsluitel over de redenen waarom, ondanks de bereikte overeenstemming, geen afronding aan het overleg werd gegeven.

41 SHC, arch. GSL-1936, inv.nr. 69. Brief van de gezamenlijke mijnen aan de minister van Waterstaat, 26 februari 1936; antwoord van de minister, 11 maart 1936.

bieden. De minister liet daarop weten dat hij hiertoe geen stappen zou ondernemen.

Bij het ministerie van Sociale Zaken werd daarentegen aandacht geschonken aan de voorgenomen wijziging van de Mijnwet. Hier werd geconstateerd dat er geen steekhoudende juridische argumenten tegen toepassing van de Hinderwet op de bovengrondse mijnbedrijven waren, maar dat dit “*feitelijk*” niet gebeurde. Deze situatie “waarbij de mijnen dus practisch geheel vrij zijn” werd “zeer onbevredigend” genoemd. Nogmaals werd de “door de mijnen veroorzaakte verontreiniging van de Limburgsche beken” als een van de gevolgen van deze onwettige toestand gepresenteerd. Het werd bovendien “bedenkkelijk” genoemd dat “practische bezwaren” de toepassing van “een wet, waarvan de toepasselijkheid eigenlijk nauwelijks aan twijfel onderhevig is” konden verhinderen. Er werd op gewezen dat “herhaaldelijk” was aangedrongen op toepassing van de Hinderwet op de mijnen.⁴² Het is tekenend voor de wederzijds verstarde posities dat de mijnen een voorgenomen wijziging van de Hinderwet aangrepen om nu eens en voor al buiten schot te geraken, terwijl de andere partij juist een voorgestelde wijziging van de Mijnwet tot haar voordeel probeerde aan te wenden.

In de wijziging van de Mijnwet die in 1938 werd afgekondigd (Stb. no. 251) werd bepaald dat bij Algemene Maatregel van Bestuur een regeling tegen het ontstaan van gevaar, schade of hinder zou worden gepresenteerd. Volgens de Memorie van Toelichting op het wetsvoorstel moest hiermee een bijzondere hinderregeling voor de mijnen mogelijk worden gemaakt. Geconstateerd werd dat er geen eenstemmigheid bestond over de vraag “of de Hinderwet al dan niet van toepassing is op de mijnen en de daarbij behorende werken en inrichtingen”. Deze wet werd in ieder geval niet gehanteerd. Wel werd een hinderregeling wenselijk geacht. Die moest dan “zoveel mogelijk” met de Hinderwet overeenstemmen. Het Mijnsreglement van 1939 bevatte echter geen bepalingen tegen gevaar, schade of hinder.⁴³ Oorzaak hiervan was de vertraging die bij de wijziging van de Hinderwet was ontstaan. Voor het opnemen van dergelijke bepalingen moest eerst een verwijzing in de Hinderwet zijn opgenomen.

Onder normale omstandigheden zou het hier waarschijnlijk gedurende jaren bij gebleven zijn. De Duitse bezetting zorgde echter voor een nieuwe episode in deze kwestie.⁴⁴ Nu mengde de Rijkscommissaris voor het bezette Nederland zich erin.

42 ARA-II, 2.15.31, Ministerie van Sociale Zaken, inv.nr. 502. Ongesigneerd en ongedateerd memo (tussen 25 juni 1936 en 22 juli 1936).

43 Besluit van 2 december 1939 tot vaststelling van een Algemeene Maatregel van Bestuur volgens artikel 9 der Mijnwet, met intrekking van het Mijnsreglement van 1906, Stb. no. 568.

44 SHC, arch. GSL-1940, inv.nr. 69. Brief Inspecteur-Generaal voor de Mijnen aan GSL, 5 juli 1940; brief GSL aan Inspecteur-Generaal, 23 augustus 1940; brief waarnemend Inspecteur-Generaal aan GSL, 3 september 1940.

Hij zou een hinderregeling voor de mijnen willen opstellen in de zin zoals de Hoofdingenieur der Mijnen in 1933 had voorgesteld. De mijnen waren daar in de gegeven situatie niet voor en lieten in augustus weten dat zij de invoering wilden uitstellen “tot minder bewogen tijden”. Ook de waarnemend Inspecteur-Generaal (de opvolger van de Hoofdingenieur) verklaarde zich met dit standpunt accoord. De terughoudendheid van deze instanties legde kennelijk onvoldoende gewicht in de schaal, want in de Nederlandsche Staatscourant van 16 september 1942 werd een wijziging van het Mijnreglement gepubliceerd.⁴⁵ Daarin werden bepalingen afgekondigd die de besproken lacune moesten opvullen. Deze waren min of meer analoog aan de voorschriften van de Hinderwet, zij het dat de Inspecteur-Generaal der Mijnen de benodigde vergunningen moest verlenen. De openbare bekendmaking van een vergunningaanvraag, het aanschrijven van omwonenden en de mogelijkheden tot het indienen van bezwaren waren geënt op de bepalingen die dienaangaande in de Hinderwet voorkwamen.

Deze verandering sloot aan bij een iets eerder afgekondigde wijziging van artikel 32 van de Hinderwet. Bij besluit van de waarnemend Secretaris-Generaal van het departement van Sociale Zaken van 3 november 1941 werd dit artikel zo geformuleerd dat de wet niet gold voor de “ondergrondse werken van de mijnen, benevens de bij de mijn behorende bovengrondse inrichtingen, tenzij daarop de Arbeidswet 1919 van toepassing is.”⁴⁶ Gedurende de oorlogsjaren zouden deze nieuwe regelingen een slapend bestaan leiden. Bovendien werden zij, evenals allerlei andere tijdens de Duitse bezetting afgekondigde maatregelen, daarna buiten werking gesteld.⁴⁷ Vervolgens was de situatie dus “weer even onbevredigend zoals (...) tevoren”, zoals de Inspecteur-Generaal der Mijnen in zijn verslag over 1949 opmerkte.⁴⁸

Bij Koninklijk Besluit van 21 juni 1949 werd, als aanvulling op het Mijnreglement van 1939, een nieuwe hinderregeling voor de mijnen afgekondigd (Stb. no. J. 266). Deze bevatte analogieën met de regeling uit de bezettingstijd. Zo berustte de bevoegdheid tot het verlenen van een vergunning bij de minister van Economische Zaken, terwijl de Inspecteur-Generaal der Mijnen een adviserende rol had

45 Nederlandsche Staatscourant van 16 september 1942, No. 180. Besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat, houdende wijziging en aanvulling van het Mijnreglement 1939.

46 Nederlandsche Staatscourant 1941, no. 246. De vermelding van de Arbeidswet heeft betrekking op de briketfabrieken.

47 *Verslag van de Inspecteur-Generaal der Mijnen over het jaar 1949*, 24; J.L. Greven, De hinderregeling voor de mijnen en de hinderwet *Technisch Gemeentebled* LI (1965), 377. De intrekking geschiedde bij de Wet Bezettingsmaatregelen van 27 juni 1947, Stb. no. H. 195.

48 t.a.p., 24.

gekregen. Ook hier bestond voor de burgers de mogelijkheid tot het indienen van bezwaren en het instellen van beroep, op dezelfde wijze als bij de Hinderwet. In 1964 kwam een nieuw Mijnreglement tot stand. Dit bevatte voorschriften ter voorkoming van gevaar, schade of hinder door de bovengrondse werken en inrichtingen van de mijnen waarop de Hinderwet niet van toepassing was. Veel bepalingen hiervan waren analoog aan die van de Hinderwet. Nu waren ook de gemeenten bij de procedure betrokken. De aankondiging en ter visie legging vonden op gemeentelijk niveau plaats. Er was de mogelijkheid tot het indienen van bezwaren, waarover het gemeentebestuur advies zou uitbrengen. De Inspecteur-Generaal vervulde in de vergunningprocedure een controlerende en bemiddelende rol, de minister nam de beslissing.⁴⁹ De controle op de naleving van de vergunningvoorwaarden lag bij het Staatstoezicht op de Mijnen.

De laatste fase in deze kwestie hangt samen met de overschakeling van cokes- op aardgas in het midden van de jaren zestig. Nu was de voorheen beleden onlosmakelijke verbondenheid van de onder- en bovengrondse onderdelen van het mijnbedrijf niet meer te verdedigen. Dit betekende dat ook de grondslag onder de juridische uitzonderingspositie van de chemische, op de verwerking van cokesgas gebaseerde gedeelten van de mijnindustrie was verdwenen en niet langer was vol te houden. Ter beëindiging van deze situatie trad in 1973 de Wet Overgangsregeling Steenkolenmijnen (Wet van 7 september 1973, Stb. no. 499) in werking. Daarin werd bepaald dat de vergunningen die volgens het Mijnreglement in verband met gevaar, schade of hinder waren afgegeven, geacht werden op grond van de Hinderwet te zijn verleend. Inrichtingen die tot een mijn hadden behoord, zoals oorspronkelijk de chemische bedrijven, zouden voorlopig hun oude status behouden, maar na enkele jaren niet meer onder de Mijnwet vallen. Deze opzet kreeg zijn beslag bij de afkondiging van de Wet Algemene Bepalingen Milieuhygiëne (13 juni 1979, Stb. no. 442). Deze was op beide wetten van toepassing. Procedures bij het verlenen van vergunningen werden gelijk getrokken. Deze gelijkvormigheid gold ook voor de beroepsmogelijkheden. Het maakte nu geen verschil meer of de Mijnwet dan wel de Hinderwet werd toegepast. In de latere uitbreiding van deze wet tot de Wet Milieubeheer (10 mei 1994, Stb. no. 331) werd bepaald dat de inrichtingen die technisch geen samenhang hebben met de ondergrondse werken, onder deze wet vallen. Wel wordt de vergunning door de minister van Economische Zaken verleend.⁵⁰

49 Koninklijk Besluit van 21 december 1964, Stb. no. 538. Zie ook Greven, De hinderregeling, 377-385.

50 E.N. Neuerburg, P. Verfaille, *Schets van het Nederlandse milieurecht* (Alphen aan den Rijn, 19954), 244.

12. Nabeschuwing

We hebben in het voorgaande te maken met een kwestie waarvan de afhandeling in wezen niet veel tijd hoefde te kosten, maar waarbij de belangentegenstellingen te groot waren voor een vlotte afwikkeling. Deze gang van zaken was niet ongevoen bij allerlei omstandigheden waar zowel de belangen van de mijnen als van landschap en milieu in het geding waren.⁵¹

Tenminste één van de betrokkenen (de minister van Waterstaat) was niet geïnteresseerd in een snelle behandeling van de zaak, en één partij (de mijnondernemingen) had alleen maar voordeel bij uitstel dan wel niet doorgaan ervan. De vertragingstactiek van de minister had in ieder geval tot resultaat dat het onderwerp, ondanks het voornemen van de minister van Arbeid in 1929, niet in de ministerraad aan de orde is geweest. Zolang het nog werd behandeld in het overleg tussen twee bewindslieden en hun ambtenaren, was er voor Waterstaat weinig te vrezen. Opmerkelijk is bij voorbeeld het ontbreken van een verzoek om een advies aan het ministerie van Justitie, dat toch noodzakelijk was bij wetswijzigingen. Deze afwezigheid zegt iets over de inzet van de discussie: het ging niet om het verkrijgen van een correcte rechtskundige interpretatie van de wet, maar om het antwoord op de vraag aan wie de bevoegdheid tot nadere regulering van dit maatschappelijke aspect van het mijnbedrijf toebehoorde.

Het meningsverschil paste in een meer algemene controverse tussen de twee betrokken departementen over de “afbakening van bevoegdheden en bemoeiingen der wederzijdsche ambtenaren” aangaande de mijnen, vooral met betrekking tot de bovengrondse werken. Het was daarom volgens een ambtenaar van Waterstaat in 1932 beter om het hier besproken onderdeel “niet afzonderlijk te behandelen maar eerst nadat het hoofdprincipe is opgelost.”⁵²

De houding van de mijnen in 1940 bevestigt de veronderstelling dat zij de zaak het liefst bij het oude wilden laten. Toen zich immers de mogelijkheid van een voor hen niet ongunstige afwikkeling voordeed, kozen zij daar niet voor, maar probeerden zij de kwestie weer op de lange baan te schuiven – met succes, zoals de tijd zou leren. Via het Staatstoezicht op de Mijnen en de minister van Waterstaat werden zij nauw bij het overleg betrokken. Zolang de minister hun visie vertolkte, was er in dat stadium weinig reden voor ongerustheid.

Een andere overweging die vooral als verklaring voor de houding van de Staatsmijnen kan dienen is de verwevenheid van de diverse onderdelen van het bedrijf.

51 zie de opmerking bij noot 4.

52 RAL, 07.I02, Archief Staatstoezicht op de Mijnen, inv.nr. 420, doss. Q 7. Memorie van den heer Verbeek van 4 Mei 1932 ‘Toepassing Hinderwet’. De citaten zijn ontleend aan aantekeningen die op dit stuk zijn gemaakt, waarschijnlijk door Van Waterschoot van der Gracht.

Als de verwerking van kolen tot de meest uiteenlopende chemische producten als een onlosmakelijk deel van het kolenwinnings- en verwerkingsproces werd beschouwd, was het niet logisch en wellicht ongunstig om dit aan een ander juridisch bewind te onderwerpen. Het opsplitsen van het bedrijf in twee groepen – één waarvoor de Mijnwet, één waarvoor de Hinderwet van toepassing was – was minder wenselijk, in ieder geval een stap in het ongewisse. De ervaringen met de Arbeidsinspectie, die controle over de briketfabricage uitoefende, waren in dat opzicht weinig bemoedigend. De *status aparte* van de Staatsmijnen werd bij de formulering van de Bedrijvenwet van 1928 (Wet van 21 juli 1928, Stb. no. 249) nog eens extra bevestigd. Alle reden dus om zich te verzetten tegen onderbrenging in een wet die deze bijzondere positie niet honoreerde. De verwevenheid werd ook, zoals we hiervoor hebben gezien, door de Hoofdingenieur der mijnen als argument gehanteerd.

De betrokkenheid van een andere partij, de minister van Arbeid, Handel en Nijverheid, was niet groot genoeg om de traagheid dan wel tegenwerking van de tegenstrevers te doorbreken. De termijnen die men ook aan deze zijde liet verstrijken, wekken niet de indruk dat het onderwerp daar hoog op de agenda stond. Er is al op gewezen dat deze bewindsman als behartiger van zowel de belangen van de nijverheid als van het milieu en de volksgezondheid in een tweeslachtige positie verkeerde. Dit aspect vinden we terug in zijn aanvankelijke, bijna botte afwijzing in 1928 van het verzoek van de Hinderwetvereniging. In 1929 en daaropvolgende jaren leek hij echter wel overtuigd van de juistheid van haar voorstel en probeerde hij in ieder geval de kwestie op de agenda te houden. Het is niet duidelijk waardoor deze wijziging van standpunt is veroorzaakt.⁵³ Waarschijnlijk heeft hij zich door zijn adviseurs laten overtuigen van het ongerijmde van de uitzonderingspositie voor de chemische bedrijven van de (staats)mijnen. Die adviseurs waren niet de geringsten: de voorzitter van de Commissie van Toezicht op het RIZA, ir. H.A. van IJsselsteyn, was immers zelf van 1918 tot 1922 minister van Arbeid geweest.

Het aandeel van de Hinderwetvereniging bleef beperkt tot die van aangever. We komen haar althans in latere jaren niet meer in de stukken tegen. De aanleiding tot de kwestie, de beekvervuiling, speelde alleen in de beginfase van het overleg tussen de Haagse departementen en de Limburgse betrokkenen een rol. Voor sommigen was die vervuiling een heuse kwaal, waarvoor desnoods de wet moest worden aangepast, voor de bestuurders en beleidsmakers leek het eerder een mogelijkheid tot het nader bepalen van de competenties. De Limburgse bevolking, noch de Limburgse politiek hebben zich in deze kwestie laten gelden. Slechts het pro-

53 In het archief van het Ministerie van AHN en de rechtsopvolgers daarvan bevinden zich geen stukken die hierover uitsluitsel kunnen geven.

vinciaal bestuur mengde zich af en toe in de discussie, zij het op bescheiden wijze. Hoewel de minister van Arbeid in zijn brief van januari 1931 naar klachten van “eenige mijngemeenten” verwees, lijkt het gehele debat zich buiten hen om te hebben afgespeeld. Het geringe aantal vermeldingen van het onderwerp in de Limburgse pers bevestigt deze constatering. De vele artikelen die daarin aan de beekverontreiniging zijn gewijd staan in sterk contrast tot de aandacht die aan de onderhavige, op het oog formeel juridische kwestie is besteed.

Opmerkelijk is de constatering dat klachten over luchtverontreiniging, stank en stofoverlast in deze discussie geen rol speelden, hoewel de Hinderwet daar evenzeer tegen zou kunnen worden aangewend en ofschoon daarover eveneens klachten werden geuit. Als verklaring hiervoor kan gelden dat de ‘zwarte beken’ in Limburg ook elders in het land de aandacht trokken, maar dat de door de mijnen veroorzaakte luchtverontreiniging de gemoederen slechts op lokaal niveau bezighield. Een andere uitleg kan zijn dat juist de waterverontreiniging aanleiding was tot het verzoek van de Hinderwetvereniging en van de vragen van het kamerlid Van der Waerden en dat daarmee de inhoud van de gedachtenwisseling was bepaald.

Interessant is tenslotte de beduchtheid van de zijde van ‘Waterstaat’ en aanverwante categorieën voor de toepassing van de Hinderwet. Er bestaat verschil van inzicht over de vraag of deze wet als een milieuwet kan worden beschouwd.⁵⁴ Als we de hiervoor geschetste discussie in dat licht bezien, kunnen we stellen dat zowel in kringen van ambtenaren als van mijnondernemers de milieubeperkingen die het gebruik van de Hinderwet zou kunnen opleveren als een ernstig risico werden beschouwd. Het gedrag van de voorstanders van deze wet gaf aanleiding tot deze vrees. Uit de reacties en gedragingen van de pleitbezorgers der mijnbedrijven krijgen we de indruk dat zij in ieder geval bevreesd waren dat een verandering van de bestaande regeling paal en perk zou stellen aan een onbelemmerde bedrijfsvoering. Zij leken ervan uit te gaan dat bij het volgen van de procedures van de Hinderwet meer aandacht zou worden geschonken aan het tegengaan van ongewenste gevolgen zoals waterverontreiniging. De mijnbedrijven wezen nogal schamper op het geringe rendement van deze wet, juist bij het beteugelen van waterverontreiniging. In hun eigen belang hielden zij het op de aangenamere perspectieven van de Mijnwet.

54 J. Lintsen Sr., De werking van de hinderwet tijdens de industrialisatie van Nederland. In: *Jaarboek voor de Geschiedenis van Bedrijf en Techniek* IV (1987), 190-209 en de daarin aangehaalde literatuur.